

УДК 343.9

DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.3526504>**О.О. ТИТАРЕНКО,**

докторант кафедри кримінального права та кримінології
Харківського національного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент,
м. Дніпро, Україна; e-mail: titarenko_alexey1978@ukr.net;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3271-9402>

ЩОДО КОНЦЕПЦІЇ ТЕОРЕТИЧНОЇ МОДЕЛІ ДЕРЖАВНОЇ КОМПЛЕКСНОЇ ПРОГРАМИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

О.О. ТИТАРЕНКО,

Doctoral Student, Chair of Criminal Law and Criminology,
Kharkiv National University of Internal Affairs,
Ph.D. in Law, Associate Professor,
Dnipro, Ukraine; e-mail: titarenko_alexey1978@ukr.net;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3271-9402>

ON THE CONCEPT OF THE THEORETICAL MODEL OF THE STATE COMPLEX CRIME COUNTERACTION PROGRAM

АНОТАЦІЇ (ABSTRACTS), КЛЮЧОВІ СЛОВА (KEY WORDS)

Досліджуються нові підходи до формування теоретичної моделі державної комплексної програми протидії злочинності в сучасних умовах як можливої основи для розробки всіх наступних державних програм у даному напрямі. Визначено особливості концепції такої моделі, які проявляються через специфіку спрямованості програми, засади її формування, структуру програмного документу, побудови програми з врахуванням найбільш вірогідних кримінологічних сценаріїв трансформації злочинності та з врахуванням визначеного стратегічного курсу держави у протидії злочинності. Встановлено, що сучасна модель державної програми протидії злочинності також повинна враховувати позитивний досвід зарубіжних країн з програмування у цій сфері та напрацювання вітчизняної кримінологічної науки. Обґрунтовується запровадження теоретичної моделі "Диференційована Програма – заходів та проектів".

Ключові слова: концепція; теоретична модель; державна програма; протидія злочинності

In this article it is investigated the issue of new approaches to the formation of a theoretical model of the state program of counteraction crime in modern conditions as a possible basis for the development of all subsequent government programs in this direction. It is noted that the concepts of theoretical models of state programs of counteraction crime that exist in domestic criminological science today do not take into account the existing internal and external threats of criminological security. The features of the modern concept of the theoretical model of the state program of counteraction crime are identified, which are manifested in the following: 1) focus on protecting human rights and freedoms; 2) meets clearly defined principles (including international programming standards in this area) programming; 3) a differentiate approach of counteraction crime programming is being introduced (prioritization for the short, medium and long term); 4) submission of the program to a specific state strategy for influencing crime, which should be dynamic and take into account possible criminological scenarios of the transformation of crime in Ukraine; 5) has a logical structure and content, which is built according to the scheme: the main goal → strategic goals → tasks → actions / projects; 6) corresponds to with existing state security strategies and provides for the implementation of appropriate approaches and models of the impact on crime determined by the state; 7) introduction of an approach that shifts the emphasis from enhancing the criminal law impact on crime to the wider use of the possibilities of social prevention, situational intervention and wide public involvement, as well as the gradual shift of crime control from the state level to the local level. It is substantiated a position that the modern model of the state program of counteraction crime should also take into account the positive experience of foreign countries in programming in this area and the achievements of domestic criminological science. The introduction of the theoretical model of "Differentiated Program – actions and projects" is proposed.

Key words: concept; theoretical model; state program; counteraction crime

Постановка проблеми

В сучасних умовах протидії злочинності в Україні важливе місце займає питання організації даної діяльності на державному рівні, що безпосередньо пов'язане з формуванням та реалізацією відповідних державних стратегічних документів, до яких належать і програми протидії злочинності. Своєчасність, повнота і якість розроблення та наступна реалізація останніх суттєво впливає на ефективність протидії злочинності в Україні.

Водночас сучасний стан формування та реалізація державних програмних документів у сфері протидії злочинності характеризуються відсутністю ефективної системи їх наукового, правового та організаційного забезпечення, несистемністю та несвоєчасністю, а в деяких випадках – і неврахуванням наявних внутрішніх та зовнішніх загроз у безпековій сфері.

Це, в свою чергу, вимагає удосконалення підготовки програмних документів, що виступає однією з складових кримінологічного процесу організації протидії злочинності. Одним із напрямів такого удосконалення виступає вирішення питання щодо формування сучасної моделі державної програми з протидії злочинності. Необхідність здійснення заходів у даному напрямку обумовлена низкою таких факторів, як: неякісна розробка державних комплексних програм з протидії злочинності; низька ефективність застосування програмно-цільового підходу в організації протидії злочинності; відсутність тривалий час державної комплексної програми протидії злочинності та суттєвими змінами кримінологічної обстановки в країні; перебуванням країни вже шостий рік в стані протидії гібридній війні з боку Російської Федерації (далі – РФ), а також наявними негативними змінами соціально-економічної, політичної, військово-політичної та кримінологічної обстановки в країні, що зумовили перебудову правоохоронної системи; активізацією процесів інтеграції національної безпекової системи з європейською, привнесення до неї європейських підходів та механізмів, зокрема й у сфері протидії злочинності; вимога суспільства щодо підвищення рівня власної захищеності від протравних посягань з одночасним підвищенням ефективності діяльності правоохоронних та судових органів.

Слід зазначити, що останнім часом питанням програмування протидії злочинності на державному рівні приділяли увагу такі вітчизняні вчені, як В.В. Голіна, М.М. Ключев, М.Г. Колодяжний та інші. Так, М.М. Ключев звернув увагу на структуру, засади до формування державної програми,

систему програмних заходів впливу на злочинність, висвітлив бачення щодо запровадження "Програми-плану" запобігання злочинності на основі вже чинної (2006) Комплексної програми профілактики правопорушень на 2007–2009 роки. В той же час цілісна теоретична модель програми не була повністю висвітлена вченим [1]. Деяко інший підхід, щодо "Програма – Стратегія", в побудові теоретичної моделі державної програми запобігання злочинності висвітлили В.В. Голіна та М.Г. Колодяжний [2]. Поряд із цим вчені залишили поза увагою питання ієрархії документів державного стратегічного планування, можливість використання сценарного підходу при формуванні програмних документів та недостатньо уваги приділили вивченню зарубіжного досвіду з даного питання. Так, наприклад, результати досліджень Ванди Джеймісон (Wanda Jamieson, 2003), Ліз Харт (Liz Hart, 2003) та Ен Вівекенс (Anne Wyvekens, 2009) вказують на використання такого підходу у формуванні державних програм як "Стратегія – Програми", що відрізняється їх відповідною диференціацією та цільовою спрямованістю [3; 4].

В той же час питання формування теоретичної моделі державної програми з протидії злочинності в сучасних умовах залишається недостатньо дослідженим і потребує вироблення нових науково-обґрунтованих підходів, що і є метою статті. Узагальнюючи етимологію термінів "концепція" та "модель", а також їх розуміння в контексті даного дослідження, під "концепцією моделі відповідного об'єкту" будемо розуміти науковий погляд на вирішення певної проблеми шляхом побудови відповідного зразка, що відтворює та імітує будову і дію певного об'єкта [5, с.356; 6; 7, с.407–408]. Це науковий погляд (підхід) щодо принципів формування державної програми протидії злочинності, її базової структури та змісту, а також її спрямованості, в залежності від обраної стратегії впливу на злочинність. Він же нами віднесений до наукової новизни роботи. І, як вважається, фактично теоретична модель такої програми буде відображати концептуальні підходи до її побудови та реалізації, що може виступати певним шаблоном для інших правоохоронних програм, а також підтримання в актуальному стані вже чинних державних програм з профілактики окремим видам злочинності. Завдання статті полягають в огляді наявних підходів щодо побудови теоретичної моделі державної програми протидії злочинності та розробці концепції теоретичної моделі державної програми протидії злочинності.

Огляд наявних підходів щодо побудови теоретичної моделі державної програми протидії злочинності

Як правильно зазначає С.В. Бородін, державна програма боротьби зі злочинністю повинна містити не тільки перелік питань, які потребують вирішення при її реалізації, та заходів, спрямованих на їх вирішення, а й передбачувати засоби та методи, що сприяли би безпекній роботі механізму суспільства, покликаного забезпечити попередження злочинності та переслідування злочинців. На думку вченого, в теоретичній моделі боротьби зі злочинністю варто пропонувати додаткові гарантії більш надійного забезпечення функціонування такого механізму [8, с.23–24].

Така позиція, як вбачається, є цілком обґрунтованою. Фактично при формуванні середньотрокових програм із протидії злочинності як на державному, так і на регіональному та місцевому рівнях, її розробники повинні передбачити ті актуальні напрями та такий комплекс заходів, який є реальним для виконання та зможе сприяти ефективному функціонуванню не тільки механізму з протидії злочинності та окремих її видів, але й розвитку дієвої системи протидії злочинності зокрема.

Крім того цим вченим раніше пропонувалось включити до теоретичної моделі такої програми такі базові компоненти, як: цілі та завдання програми; стан злочинності, її наслідки та співвідношення з іншими соціальними відхиленнями (*фоновими явищами*. – *виділено Авт.*); причини злочинності; прогнозування злочинності та злочинної поведінки; загальні, організаційні, правові та спеціальні заходи соціального попередження; роль науки в боротьбі зі злочинністю; умови розробки та реалізації програми [8, с.24]. Щодо останнього компоненту зауважимо, що він більше характеризує не модель самої програми, а процедуру її формування. Наявність такого компоненту дозволяє вести мову не стільки про теоретичну модель програми, скільки про механізм формування моделі програми.

Зазначимо, що сформуована свого часу С.В. Бородінін теоретична модель тривалий час (до прийняття у 2004 році Закону України "Про державні цільові програми") використовувалась і при формуванні вітчизняних державних програм з протидії злочинності. Основним недоліком такої моделі є те, що в програмі її розробники здебільшого намагаються передбачити всі можливі заходи впливу на більшість видів злочинності (корислива злочинність, організова-

на злочинність, рецидивна злочинність, злочинність неповнолітніх, злочини проти особи, злочини проти громадського порядку, інші злочини) [8, с.254], без належної оцінки наявних ресурсів і можливостей. Проте, практика реалізації таких програм в Україні вже показала свою неефективність. Таку теоретичну модель можна умовно назвати "Всеохоплююча Програма – заходів".

Дещо іншу теоретичну модель програми запобігання злочинності пропонують вчені В.В. Голіна, М.Г. Колодяжний, С.Ю. Лукашевич [2, с.233–243]. Це модель Державної програми стратегій запобігання злочинності та Державний план заходів із реалізації стратегій запобігання злочинності. Щодо першого, то умовно можна назвати дану теоретичну модель програми "Програма – стратегій". Серед основних стратегій авторами обґрунтовано пропонується у програмі включити такі з них: зменшення можливостей вчинення злочинів і правопорушень; утручання в кризових ситуаціях; залучення громадськості до запобігання злочинності; надання допомоги жертвам злочинів [2, с.238–239]. Автори такого підходу ("Програма – стратегій") вважають за необхідне виокремлення системи заходів впливу на злочинність, яка традиційно зазначалась як складовий елемент державної програми, в окремий організаційно-управлінський документ – "План заходів". Проте, виходячи з позиції раціональності, об'єктивності та практичної доцільності, визначений в Законі України "Про державні цільові програми" підхід, коли розділ програми "Завдання та заходи" є структурним елементом державної програми і йде додатком до неї, є виправданим. По-перше, і мабуть головне, це те, що Програма та план заходів залишаються нероздільними у часі, а тому можуть бути реалізовані одночасно. В іншому випадку процес формування, з початку самої Програми, а потім вже на її основі відповідного Плану заходів, із дотриманням процедурних моментів, може надовго затягнутися у часі, і в перспективі створити штучні умови, коли виконання такої програми в цілому, або окремих її напрямів, буде неактуальним. На нашу думку, такий підхід вітчизняних вчених міг би спрацювати за умови більш стабільної соціально-економічної та політичної ситуації в країні та за відсутністю складної військово-політичної ситуації. Щодо останнього, то в умовах перебування України в стані надання відсічі збройній агресії РФ та ймовірного повномасштабного військового наступу, а також вірогідної активізації військових дій з боку РФ на сході України, прогнозувати можливі зміни

в соціальній, економічній, політичній, безпековій сферах, а також трансформації злочинності під їх впливом, залишається проблематичним. Також, вивчений досвід окремих зарубіжних країн у програмуванні протидії злочинності, зокрема країн ЄС, свідчить про відсутність поширення такого підходу, як "Програма – стратегій". В той же час поширеними є наступні: "Стратегія – План заходів", "Стратегія – Програма", "Стратегія – Програми", "Програма – План (заходів)" [9, с.153–161]. Також у більшості зарубіжних країн при програмуванні боротьби зі злочинністю є загальноновизнаний людиноцентристський підхід, який слід врахувати при розробці концепції теоретичної моделі державної програми протидії злочинності. Про необхідність застосування такого підходу зазначає й С.А. Мозоль, досліджуючи концепцію моделі забезпечення кримінологічної безпеки в Україні [10, с.415–417].

Концепція теоретичної моделі державної програми протидії злочинності

В подальшому вважаємо, що при формуванні теоретичної моделі державної програми протидії злочинності слід врахувати не тільки її людиноцентристську спрямованість, а й можливість запровадження диференційованого підходу в програмуванні (визначення пріоритетів на короткострокову, середньострокову та довгострокову перспективу), а також підпорядкування програми визначеній державній стратегії впливу на злочинність, яка має бути динамічною в залежності від ймовірних кримінологічних сценаріїв трансформації стану злочинності в країні.

Також сучасну модель державної комплексної програми протидії злочинності, з урахування позитивного зарубіжного досвіду, доцільно будувати з запровадження підходу зміщення акценту з посилення кримінально-правового впливу¹ на злочинність на більш ширше використання можливостей соціальної профілактики, ситуативного втручання та широкого залучення громадськості, а також поступового зміщення рівня протидії злочинності з державного на місцевий. Останнє буде обумовлювати більш шир-

¹ Також, як відмічають О.М. Бандурка, В.В. Голіна, О.М. Литвинов, Л.М. Давиденко, Ю.В. Орлов, Ю.Б. Данильченко, С.А. Мозоль, О.Г. Кальман [10, с.353; 11, с.220–221; 12, с.14–15; 13, с.414] та ін., при дослідженні питань протидії злочинності в Україні необхідно зміщувати центр ваги в цій діяльності від карної політики (посилення кримінальної відповідальності) на зменшення криміногенного впливу причин та умов, що її обумовлюють, а також на забезпечення захисту особи, суспільства та держави від злочинних посягань.

ше запровадження грантових проектів, в першу чергу, для суб'єктів недержавного сектору, з удосконалення профілактики окремим злочинам (запровадження науково-обґрунтованих практик).

Запровадження грантово-проектного підходу в сучасній програмі протидії злочинності спрямоване на апробацію нових методик профілактики злочинності та поширення вже апробованих методик, які показали свою ефективність. У таких зарубіжних країнах, як США, Канада, Франція для реалізації означених заходів залучаються не стільки правоохоронні органи, скільки суб'єкти приватного сектора [3; 4; 14; 15]. Такий підхід ґрунтується на зміні психології в суспільстві щодо протидії злочинності. Боротьба зі злочинністю, це проблема не тільки правоохоронних органів, а й всього суспільства. Тому до цього процесу повинні бути залучені обидві сторони. Гранти (проекти) в таких програмах запроваджуються на всіх рівнях, у залежності від масштабів необхідності вирішення проблеми. Таким чином запроваджується модель "Диференційована² Програма – заходів та проектів".

Отже теоретична модель державної програми повинна стати шляхом до підвищення ефективності практики протидії злочинності, запровадження заходів на випередження з недопущення можливої негативної трансформації злочинності з урахуванням реальних можливостей та ймовірних загроз на всіх рівнях. Як ми вже зазначали, концепція теоретичної моделі програми передбачає, в першу чергу, визначення принципів її побудови, структури, змісту та спрямованості. Далі в узагальненому вигляді висвітливо ці складові.

Не вдаючись в дискусію, на підставі проведеного дослідження з урахування наявних у кримінології позицій вчених [1, с.85–86; 2, с.96; 8, с.26–29; 16, с.74; 17, с.97–98; 18, с.219] щодо принципів програмування протидії злочинності,

² Зазначимо, що вітчизняна практика реалізації державних комплексних програм з протидії злочинності показала неефективність використання підходи формування однієї єдиної на державному рівні програми. Ідея посилювати вплив на всю злочинність та її детермінаційний комплекс в сучасних умовах малоефективна у зв'язку з браком як матеріальних, так і людських ресурсів. Тому вбачається перспективним підхід диференційованого програмування протидії злочинності за окремими напрямками, що відповідає і міжнародній практиці. Вплив здійснюється, в-першу чергу, в тих сферах, де спостерігається негативна динаміка окремих видів злочинності та зростає соціальна напруженість, а також недостатній рівень безпеки громадян

використовуючи поєднання нормативно-правового [19; 20], наукового та міжнародного підходів [21], а також авторську позицію, вважаємо обґрунтованим віднесення до основних принципів, на яких повинна формуватися сучасна державна програма протидії злочинності, наступних положень: пріоритетність захисту прав і свобод людини, законність, об'єктивність і наукова обґрунтованість, конкретність, цілеспрямованість, директивність, системність, диференціація, динамічність, спадкоємність (наступність), безперервність, відповідність міжнародним стандартам, фінансова забезпеченість, контрольованість (у тому числі, з боку громадянського суспільства) та підзвітність.

Щодо модельної структури програми, то на підставі дослідження різних підходів її визначення: нормативно-правового [19; 20], наукового [1, с.107–108; 2, с.93–96; 8, с.126, 253–255; 18, с.214–216; 22, с.232–242; 23, с.36] (двохелементна структура програми – С.В. Бородін, М.М. Ключев, трьохелементна структуру – О.І. Алексєєв, С.І. Герасимов, О.Я. Сухарєв, багатоелементна структура – В.В. Голина, О.М. Бандурка, О.М. Литвинов, М.Г. Колодяжний, С.Ю. Лукашевич, М.П. Клеймьонов, А.І. Долгова, С.В. Максимов та інші) та досвіду зарубіжних країн [9], пропонується використовувати уніфікований підхід з побудови багатоелементної структури програмного документу. На наш погляд, структура сучасного програмного документу, на відміну від тієї, що визначена Порядком розроблення та виконання державних цільових програм (2007), повинна включати в себе наступні складові: стан проблеми (визначення проблеми, на розв'язання якої спрямована програма); аналіз причин виникнення проблеми, який ґрунтується на використанні фактичних даних, в тому числі результатів безпекового та кримінологічного моніторингу, соціологічних опитувань та обґрунтування необхідності її розв'язання програмним методом; мета програми; визначення оптимального варіанту розв'язання проблеми на основі порівняльного аналізу можливих варіантів, з використанням сучасних методів прогнозування на основі форсайту та сценарного підходу; визначення на основі оптимального варіанта шляхів і засобів розв'язання проблеми, строків виконання програми; визначення програмних завдань та заходів; механізм реалізації програми (координація і контроль); очікувані результати, оцінка ефективності програми; внутрішні та зовнішні загрози, які знижують результативність програми; обсяги та джерела фінансування.

В той же час зміст теоретичної моделі програми протидії злочинності, крім стандартного набору груп (блоків) заходів (організаційно-управлінські, правові, інформаційні, кадрові, правові, технічні, ресурсно-забезпечення), в сучасних умовах повинен включати й заходи: із запровадження кращих (ефективних) практик із профілактики окремим злочинам; із удосконалення механізмів протидії окремим видам злочинів (злочинності); заходи спрямовані на зменшення можливостей вчинення кримінальних правопорушень (із використанням підходу – CPTED); із ширшого забезпечення участі громадськості у профілактиці злочинності; із віктимологічної профілактики.

Стрижнем теоретичної моделі державної програми протидії злочинності виступають стратегія (стратегії) й підходи, які планується реалізовувати її виконавцями задля досягнення головної мети. Зазначимо, що сьогодні залишається перспективним формування відповідних стратегій в безпековій сфері з використанням сценарного підходу, методології SWOT-, та PESTEL-аналізів³ та форсайту [25; 26].

В цілому встановлені тенденції трансформації кримінологічної обстановки та можливі кримінологічні сценарії розвитку злочинності в подальшому можуть виконувати сигнальну функцію в системі державного управління з протидії злочинності та дозволяє на перспективу окреслити коло найбільш важливих проблемних сфер суспільних відносин, які потребують оптимізації та підвищення ефективності кримінологічного впливу.

Застосування же SWOT-аналізу дає можливість побудувати матрицю стратегічного вибору, яка дозволяє визначити можливі стратегії поведінки задля досягнення максимально бажаного

³ Методології SWOT-, та PESTEL-аналізів є ключовим підґрунтям при підготовці стратегічних документів (стратегій, програм, планів) будь-якого рівня і дають можливість оцінити спроможність держави протистояти криміногенним загрозам та забезпечити її громадську безпеку. Дані види аналізів активно використовуються для визначення рівня можливих загроз в сфері національної безпеки для формування ефективних стратегій [24, с.105–107]. Мета використання SWOT-аналізу полягає в демонстрації можливостей системного підходу до планування протидії злочинності на державному рівні. Такий підхід дозволяє визначити середньострокові цілі та задачі, оцінити шанси на успіх і можливі загрози, розподілити ресурси, необхідні для досягнення цих цілей. В той же час у кримінології наукових досліджень із використанням даних методів (SWOT-, та PESTEL-аналізів) поки що бракує.

результату (наприклад: стратегія успіху, стратегія поступового активного впливу на злочинність, стратегія збереження впливу на злочинності, стратегія оборони, стагнація у протидії злочинності).

В той же час зазначимо, що вибір державної стратегії протидії злочинності пов'язаний з притаманною Україні загальною кримінологічною моделлю впливу на неї. Аналіз вітчизняних кримінологічних досліджень показав, що на початку здобуття Україною незалежності їй була притаманна змішана кримінологічна модель протидії злочинності. Ця модель характеризується відсутністю цілеспрямованої державної політики протидії злочинності, особливо, у сфері економіки; теоретичні засади та практичні заходи розробляються фахівцями на основі соціологічних і соціально-психологічних концепцій; у країні відсутні стабільна правова та матеріально-технічна база й організаційні умови для ефективною профілактики злочинності; існуючі раніше форми участі громадськості в запобіганні злочинів ліквідовано, а нові не створено. Така ситуація найбільшою мірою була характерною для пострадянських країн [10, с.343].

Проте, в сучасних умовах соціальної напруженості, яка спостерігається у зв'язку зі збройною агресією РФ щодо України, як наслідок трансформація політичного та економічного життя загострили існуючі в українському суспільстві суперечності та призвела до погіршення криміногенного стану, що обумовило необхідність перегляду сучасної національної моделі протидії злочинності. В залежності від змісту та спрямовання такої моделі сучасної системи впливу на злочинність буде визначатися й спрямованість державної комплексної програми протидії злочинності. Зокрема, О.О. Білоусова, досліджуючи модель протидії злочинності, визначає наступні її риси: 1) орієнтованість при здійсненні протидії на захист особи від злочинності та факторів, які її обумовлюють; 2) зміщення акценту з каральної практики боротьби зі злочинності на розширення ролі профілактики [3; 27, с.9]. В цілому такий підхід підтримується і в більшості зарубіжних країн.

У той же час, сьогодні в Україні можна спостерігати поступовий перехід від змішаної моделі протидії злочинності до моделі "кращих практик" протидії злочинності. Остання хоча й базується частково на особливостях англо-американської та західноєвропейської моделей, проте може включати в себе позитивний досвід інших кримінологічних систем, спрямованих на

зниження рівня злочинності та підвищення соціального контролю за нею. Застосування кращих практик останнім часом наочно можна спостерігати в діяльності Національної поліції України, зокрема, при впровадженні "скандинавської моделі" охорони публічного порядку, реалізації проектів "поліція діалогу", "шкільний офіцер поліції", "поліцейський офіцер громади", "community policing" та ін.

Важливе значення для теоретичної моделі програми матиме визначення та/або конкретизація головної мети та тих стратегічних цілей, на досягнення яких вона спрямована.

Аналіз досліджень О.М. Бандурки, О.М. Литвинова, Л.М. Давиденка, В.М. Бесчастного, О.М. Ігнатова, Ю.В. Орлова, О.Ю. Шостко, С.М. Мозоля, Ю.Б. Данильченка, В.М. Куца та ін. вчених із питань стратегії та тактики протидії злочинності, а також стратегічних документів реалізації державної політики дає можливість констатувати, що суттєво головна (стратегічна) мета протидії злочинності за часи незалежності України не змінилась [11, с.221–222; 28, с.56; 29]. Як обґрунтовано зазначає О.М. Литвинов в авторській концепції протидії злочинності в Україні, головна мета такої протидії полягає у комплексному забезпеченні безпеки та надійного захисту збережуваних цінностей (*національних цінностей – додано Авт.*) від злочинних посягань на конституційні права і свободи громадян, політичні, економічні та соціальні інститути громадянського суспільства, матеріальні й духовні надбання українського народу, територіальну цілісність, незалежність і суверенітет країни [13, с.420]. Також у сучасних умовах протидія злочинності має людиноцентриську спрямованість, що полягає в створенні безпечних умов для розвитку людини та реалізації нею своїх конституційних прав. Проте, що стосується стратегічних цілей протидії злочинності, які відображаються в програмних документах, то вони мають динамічний характер і можуть змінюватися впродовж часу. Це пояснюється тим, що злочинність знаходиться в постійній трансформації (з'являються нові особливості та тенденції розвитку злочинності), а тому потребує перегляду стратегії впливу на неї та підтримання державної системи протидії злочинності в актуальному стані. З врахуванням наявного досвіду державного програмування протидії злочинності, такі стратегічні цілі можуть переглядатися головними суб'єктами, які відповідають за розробку та реалізацію таких програм (МВС України, НПУ), кожні 3–5 років (середньостроковий

термін реалізації більшості державних правоохоронних програм).

Стратегічні цілі сучасної державної програми, враховуючи її головну мету, з протидії злочинності в умовах реальних зовнішніх та внутрішніх загроз національній безпеці спрямовані на: 1) забезпечення державного управління (підвищення ефективності діяльності) з протидії злочинності; 2) створення безпечного середовища для розвитку суспільства та людини, в т.ч. і в умовах наявного збройного конфлікту на Сході країни; 3) створення умов для зниження рівня злочинності; 4) створення соціально-економічних, політичних (військово-політичних), правових, організаційно-управлінських, інформаційно-технічних, гуманітарних передумов для зменшення впливу криміногенних факторів, в тому числі регіональних, що обумовлюють вчинення злочинів; 5) посилення ролі громадськості у профілактиці злочинів та забезпечення готовності громадян до протидії злочинності; 6) зниження віктимізації населення та інтеграція потерпілих від злочинів в суспільне життя; 7) забезпечення ресоціалізації засуджених та зниження готовності до вчинення нових злочинів.

В подальшому головна мета та визначенні стратегічні цілі програми повинні враховуватись її розробником при формуванні як програмних завдань, так і системи програмних заходів⁴, які

⁴ Теоретична модель державної програми може включати наступні основні блоки (групи) заходів: організаційно-правові заходи; заходи з удосконалення координації та взаємодії задіяних суб'єктів (державного та недержавного секторів) у реалізацію Програми; удосконалення матеріально-технічного забезпечення правоохоронних та судових органів; заходи спрямовані на розвиток предикативної аналітики та застосування новітніх інформаційно-комунікативних технологій у профілактиці злочинності; заходи спрямовані на підвищення кримінологічних знань та навичок суб'єктів, що задіяні до виконання програми; заходи з запровадження кращих (ефективних) практик з профілактики окремих злочинів; заходи з удосконалення механізмів протидії окремим видам злочинів (злочинності); заходи, спрямовані на зменшення можливостей вчинення кримінальних правопорушень (з використанням підходу – CPTED); заходи з забезпечення участі громадськості у профілактиці злочинності; заходи з віктимологічної профілактики; заходи з наукового та інформаційно-аналітичного супроводження; заходи з транскордонного та міжнародного співробітництва. Фактично комбінації різних груп заходів, визначаються завданнями та стратегічними цілями Програми за для вирішення, яких вони реалізуються. Також, як варіант, з врахуванням наявної специфіки забезпечення громадської безпеки на територіях Донецької та Луганської областей в умовах проведення Операції об'єднаних

реально виконати в короткостроковій або середньостроковій перспективі.

В майбутній державній програмі протидії злочинності, за для визначення її спрямованості, вбачається доцільним визначення основних підходів впливу на злочинність, які будуть реалізовуватися на державному рівні і з якою інтенсивністю, зокрема це стосується: 1) спеціальної превенції; 2) соціальної профілактики (наприклад: може посилюватись через реалізацію інших програмних документів); 3) ситуативної профілактики (наприклад: може посилюватись, в т.ч. із залученням громадськості); 4) превенції через розвиток середовища (Crime Prevention through Environmental Design – CPTED); 5) віктимологічної профілактики, включаючи реабілітацію потерпілих та компенсаційні заходи⁵.

В подальшому як в теоретичній моделі, так і майбутніх державних програмах із протидії злочинності для визначення та закріплення головних напрямів протидії злочинності (в т.ч. і визначення тих видів злочинності, які потребують комплексного впливу та зменшення, а також окремих сфер, які потребують декриміналізації) необхідно врахувати вже наявні чинні стратегічні документи, що реалізуються на державному рівні й спрямовані на профілактику окремих злочинів (наприклад: кіберзлочинності, нелегальної міграції, корупції, відмиванню "брудних" коштів, протидії незаконному обігу наркотиків, торгівлі людьми, контрабанді, тероризму, домашньому насильству). Це необхідно для усунення в подальшому дублювання профілактичних заходів, раціонального витрачання бюджетних коштів та ефективного використанню наявних сил та засобів протидії злочинності.

Висновки

1. Сучасна концепція теоретичної моделі державної комплексної програми у сфері протидії злочинності має людиноцентриську спрямованість, із запровадженням диференційованого підходу в програмуванні протидії злочинності

сил, може бути передбачена окрема група заходів регіонального впливу на злочинність.

⁵ Фактично такий підхід відповідає і практиці розвинутих зарубіжних країн, в яких в сучасних умовах можемо спостерігати поєднання реалізації класичної моделі (первинна, вторинна та третинна профілактика) попередження злочинності та неокласичної моделі, яка включає в себе: профілактику через розвиток середовища (Development Prevention), профілактику злочинності із залученням громадськості (Community Prevention), ситуативну профілактику (Situative Prevention) [9].

(визначення пріоритетів на короткострокову, середньострокову та довгострокову перспективу), а також підпорядкування програми визначеної державної стратегії впливу на злочинність, яка має бути динамічною в залежності від ймовірних кримінологічних сценаріїв трансформації стану злочинності в країні, відповідає чітко визначеним засадам (враховуючи міжнародні стандарти формування програм в цій сфері), має логічну структуру та зміст (вибудовується за схемою: головна мета → стратегічні цілі → завдання → заходи/проекти), відповідає розробленим безпековим стратегіям та передбачає втілення відповідних підходів та моделі впливу на злочинність, визначені державою.

2. Сучасну модель державної комплексної програми протидії злочинності доцільно будувати з врахуванням запровадження підходу зміщення акценту з посилення кримінально-правового впливу на злочинність на ширше використання можливостей соціальної профілактики, ситуативного втручання та широкого за-

лучення громадськості, а також поступового зміщення протидії злочинності з державного на місцевий рівень. Останнє буде обумовлювати запровадження більш ширше грантових профілактичних проектів, в першу чергу, для суб'єктів недержавного сектору, з удосконалення профілактики окремим злочинам (запровадження науково-обґрунтованих практик) та мінімізації можливостей для їх вчинення. Таким чином обґрунтовується запровадження моделі "Диференційована Програма – заходів та проектів".

Конфлікт інтересів

Текст даної статті виконаний автором самостійно. Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів або порушення права інтелектуальної власності будь-яких третіх осіб.

Вираз вдячності

Дослідження проведено відповідно до тематики науково-дослідної роботи кафедри кримінального права та кримінології Харківського національного університету внутрішніх справ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ключев М.М. Кримінологічні засади програмування запобігання злочинності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2008. 199 с.
2. Голина В. В., Лукашевич С. Ю., Колодяжний М. Г. Державне програмування і регіональне планування заходів запобігання злочинності в Україні / за заг. ред. В. В. Голини. Харків: Право, 2012. 304 с.
3. Wanda Jamieson, Liz Hart, Compendium of Promising Crime Prevention Practices in Canada. The Caledon Institute of Social Policy. Ottawa, Ontario, Canada. 2003. P. 13. URL: <https://maytree.com/wp-content/uploads/42ENG.pdf> (дата звернення: 15.06.2019).
4. Anne Wyvekens. The evolving story of crime prevention in France. Adam Crawford. Crime Prevention Policies in Comparative Perspective, Willan Publishing, 2009, pp. 110–129. URL: <https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-00458730/document> (дата звернення: 15.06.2019).
5. Барихин А. Б. Большая юридическая энциклопедия. М., 2010. 960 с.
6. Концепція права // Юридична енциклопедія: в 6-ти т. / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. К.: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2001. Т. 3: К–М. 792 с.
7. Сучасний тлумачний словник української мови: 60000 слів / за заг. ред. д-ра філол. наук, проф. В. В. Дубічинського. Х.: ВД "ШКОЛА", 2007. 832 с.
8. Бородин С. В. Борьба с преступностью: теоретическая модель комплексной программы. М.: Наука, 1990. 272 с.
9. Титаренко О. О. Зарубіжний досвід програмування протидії злочинності: можливості для України : монографія. К.: ФОРМ МАСЛАКОВ, 2019. 192 с.
10. Мозоль С. А. Кримінологічна безпека в Україні: монографія. Харків: Константа, 2018. 482 с.
11. Данильченко Ю. Б. Тероризм: феномен, детермінація, протидія: монографія. Харків: Золота миля, 2018. 478 с.
12. Проблеми протидії злочинності: підручник / [Кальман О. Г., Козьяков І. М., Куц В. М., Лизогуб Б. В., Мірошніченко С.С.]; за ред. О. Г. Кальмана. Харків: Нова-софт, 2010. 352 с.
13. Литвинов О. М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні: монографія. Х.: Вид-во ХНУВС, 2008. 466 с.
14. Ed Chung, Betsy Pearl, Lea Hunter Posted "The 1994 Crime Bill Continues to Undercut Justice Reform – Here's How to Stop It". March 26, 2019. URL: <https://www.americanprogress.org/issues/criminal-justice/reports/2019/03/26/467486/1994-crime-bill-continues-undercut-justice-reform-heres-stop> (дата звернення: 15.06.2019).
15. Carrie Johnson. 20 Years Later, Parts of Major Crime Bill Viewed As Terrible Mistake. NPR Morning Edition, September 12, 2014. URL: <https://www.npr.org/2014/09/12/347736999/20-years-later-major-crime-bill-viewed-as-terrible-mistake> (дата звернення: 15.06.2019).

16. Противодействие преступности: теория, практика, проблемы / А. М. Бандурка, Л. М. Давыденко. Харьков: Изд-во Харьк. ун-та внутр. дел, 2005. 302 с.
17. Запобігання злочинності (теорія і практика): навч. посіб. / Голіна В.В. Х.: Нац. юрид. акад. України, 2011. 120 с.
18. Клейменов М.П. Криминология: учебник. М.: Норма, 2018. 400 с.
19. Про затвердження Порядку розроблення та виконання державних цільових програм: Постанова Кабінету Міністрів України від 31.01.2007 № 106 (в ред. від 28.02.2019). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106-2007-п> (дата звернення: 01.05.2019).
20. Про державні цільові програми: Закон України від 18.03.2004 № 1621-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1621-15> (дата звернення: 01.05.2019).
21. Титаренко А. А. Выводы и рекомендации Конгрессов ООН по предупреждению преступности и уголовному правосудию как базис для формирования государственной комплексной программы противодействия преступности в Украине. *Закон и Жизнь*. 2019. № 8. С. 122–126.
22. Алексеев А. И., Герасимов С. И., Сухарев А. Я. Криминологическая профилактика: теория, опыт, проблемы. М.: Норма, 2001. 496 с.
23. Максимов С. В. Какой быть программе. *Социалистическая законность*. 1990. № 9. С. 36–37.
24. Горбулін В. П., Качинський А. Б. Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки: монографія. Київ: НІСД, 2010. 288 с.
25. Шершньова З. Є. Стратегічне управління: підручник. 2-ге вид., перероб. і доп. К.: КНЕУ, 2004. 699 с.
26. Згуровський М. З., Переверза К. В. Методика побудови сценаріїв розвитку України з використанням SWOT-аналізу. *Системні дослідження та інформаційні технології*. 2009. № 2. С. 7–17.
27. Білоусова О. О. Криминологічна модель протидії злочинності в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2012. 20 с.
28. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Стратегія і тактика протидії злочинності: монографія. Х.: НікаНова, 2012. 287 с.
29. Куц В. М. Протидія злочинності: сутність і зміст. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 4 (12). С. 103–112.

REFERENCES

1. Klyuyev, M. M. (2008). *Kryminolohichni zasady prohramuvannya zapobihannya zlochynnosti* [Criminological principles of crime prevention programming]. Candidate's thesis (12.00.08). Kyiv (in Ukr.).
2. Holina, V. V., Lukashevych, S. YU., & Kolodyazhnyy, M. H.; Holina, V. V. (Red.). (2012). *Derzhavne prohramuvannya i rehional'ne planuvannya zakhodiv zapobihannya zlochynnosti v Ukraini* [State Programming and Regional Planning of Crime Prevention Measures in Ukraine]. Kharkiv: Pravo (in Ukr.).
3. Wanda Jamieson, & Liz Hart. (2003). *Compendium of Promising Crime Prevention Practices in Canada*. The Caledon Institute of Social Policy. Ottawa, Ontario, Canada. P. 13. Retrieved from: <https://maytree.com/wp-content/uploads/42ENG.pdf>.
4. Anne Wyvekens. (2009). The evolving story of crime prevention in France. In: Adam Crawford. *Crime Prevention Policies in Comparative Perspective*, Willan Publishing, pp. 110–129. Retrieved from: <https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-00458730/document>.
5. Barikhin, A. B. (2010). *Bol'shaya yuridicheskaya entsiklopediya* [Big Legal Encyclopedia]. Moskva (in Russ.).
6. *Kontseptsiya pravova* [Legal concept]. In: Shemshuchenko, Yu. S. et al. (Red.). (2001). *Yurydychna entsyklopediya: v 6 t.* Kyiv: Ukrayins'ka entsyklopediya im. M. P. Bazhana. T. 3: K–M (in Ukr.).
7. Dubichynskoho, V. V. (Red.). (2007). *Suchasnyy tлумachnyy slovnyk ukrayins'koyi movi* [Modern Ukrainian Dictionary of Interpretation]. Kharkiv: VD "ShKOLA" (in Ukr.).
8. Borodin, S. V. (1990). *Bor'ba s prestupnost'yu: teoreticheskaya model' kompleksnoy programy* [Combating crime: a theoretical model of a comprehensive program]. Moskva: Nauka (in Russ.).
9. Tytarenko, O. O. (2019). *Zarubizhnyy dosvid prohramuvannya protydyiy zlochynnosti: mozhyvosti dlya Ukrainy* [Foreign experience of crime prevention programming: opportunities for Ukraine]. Kyiv: FOP Maslakov (in Ukr.).
10. Mozol, S. A. (2018). *Kryminolohichna bezpeka v Ukraini* [Criminological Security in Ukraine]. Monograph. Kharkiv: Constant (in Ukr.).
11. Danylchenko, Yu.B. (2018). *Teroryzm: fenomen, determinatsiya, protydiya* [Terrorism: phenomenon, determination, counteraction]. Monohrafiya. Kharkiv: Zolota mylya (in Ukr.).
12. Kalman, O. H., Koziakov, I. M., Kuts, B. M., Lyzohub, B. V. & Miroshnychenko, S. S. (2010). *Problemy protydyiy zlochynnosti* [Problems of combating crime]. Pidruchnyk. Kharkiv: Nova-soft (in Ukr.).
13. Lytvynov, O. M. (2008). *Sotsial'no-pravovyy mekhanizm protydyiy zlochynnosti v Ukraini* [Social and legal mechanism for combating crime in Ukraine]. Kharkiv: Vyd-vo KhNUVS (in Ukr.).

14. Ed Chung, Betsy Pearl, Lea Hunter Posted. (2019). "The 1994 Crime Bill Continues to Undercut Justice Reform – Here's How to Stop It". Retrieved from: <https://www.americanprogress.org/issues/criminal-justice/reports/2019/03/26/467486/1994-crime-bill-continues-undercut-justice-reform-heres-stop>.
15. Carrie Johnson. (2014). 20 Years Later, Parts of Major Crime Bill Viewed As Terrible Mistake. NPR Morning Edition. Retrieved from: <https://www.npr.org/2014/09/12/347736999/20-years-later-major-crime-bill-viewed-as-terrible-mistake>.
16. Bandurka, A. M., & Davydenko, L. M. (2005). *Protivodeystviye prestupnosti: teoriya, praktika, problemy* [Combating crime: theory, practice, problems]. Har'kov: Izd-vo Har'k. un-ta vnutr. del (in Russ.).
17. Holina, V.V. (2011). *Zapobihannya zlochynnosti (teoriya i praktyka)* [Crime Prevention (Theory and Practice)]. Kharkiv: Nats. yuryd. akad. Ukrainy (in Ukr.).
18. Klejmyonov, M. P. (2018). *Kriminologiya* [Criminology]. Textbook. Moskva: Norma (in Russ.).
19. *Pro zatverdzhennya Poryadku rozroblennya ta vykonannya derzhavnykh tsil'ovykh prohram* [On approval of the Procedure for development and implementation of state targeted programs]. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy (31.01.2007 No 106. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1621-15> (in Ukr.).
20. *Pro derzhavni tsil'ovi prohramy* [About state targeted programs]. Zakon Ukrainy (18.03.2004 No 1621–4). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1621-15> (in Ukr.).
21. Tytarenko, A.A. (2019). Vyvody i rekomendatsii Kongressov OON po preduprezhdeniyu prestupnosti i ugolovnomu pravosudiyu kak bazis dlya formirovaniya gosudarstvennoy kompleksnoy programmy protivodeystviya prestupnosti v Ukraine [Conclusions and recommendations of the UN Congresses on crime prevention and criminal justice as a basis for the formation of a state comprehensive program of counteraction crime in Ukraine]. *Zakon i Zhizn'*, (8). 122–126 (in Russ.).
22. Alekseev, A. I., Gerasimov, S. I., & Suharev, A. YA. (2001). *Kriminologicheskaya profilaktika: teoriya, opyt, problemy* [Criminological prevention: theory, experience, problems]. Moskva: Norma (in Russ.).
23. Maksimov, S.V. (1990). Kakoy byt' programme [What should be the program]. *Socialisticheskaya zakonnost'*, (9). 36–37 (in Russ.).
24. Horbulin, V. P., & Kachynskiy, A. B. (2010). *Stratehichne planuvannya: vyrishennya problem natsional'noyi bezpeky* [Strategic Planning: Addressing National Security Issues]. Monohrafiya. Kyiv: NISD (in Ukr.).
25. Shershnova, Z. Ye. (2004). *Stratehichne upravlinnia* [Strategic management]. Pidruchnyk. Kyiv: KNEU (in Ukr.).
26. Zghurovskiy, M. Z., & Pereverza, K. V. (2009). Metodyka pobudovy stsenariiv rozvytku Ukrainy z vykorystanniam SWOT-analizu [Methods of constructing scenarios of development of Ukraine using SWOT-analysis]. *Systemni doslidzhennia ta informatsiini tekhnologii*, (2). 7–17 (in Ukr.).
27. Bilousova, O. O. (2012). *Kryminolohichna model protydii zlochynnosti v Ukraini* [Criminological model of countreaction crime in Ukraine]. Extended abstract of candidate's thesis. Kharkiv (in Ukr.).
28. Bandurka, O. M., & Lytvynov, O. M. (2012). *Stratehiia i taktyka protydii zlochynnosti* [Crime Strategy and Tactics]. Kharkiv: NikaNova (in Ukr.).
29. Kuts, V. M. (2016). Protydiia zlochynnosti: sutnist i zmist [Crime counteraction: essence and content]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoi akademii prokuratury Ukrainy*, 4(12). 103–112.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО СТАТТЮ (ARTICLE INFO)

Published in:

Форум права: 56 pp. 77–86.

Related identifiers:
[10.5281/zenodo.3526504](https://zenodo.org/doi/10.5281/zenodo.3526504)
http://forumprava.pp.ua/files/077-086-2019-3-FP-Tytarenko_10.pdf
http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2019_3_10.pdf
License (for files):

Creative Commons Attribution 4.0 International

Received: 04.06.2019

Accepted: 17.06.2019

Published: 25.06.2019

Cite as:
Титаренко, О. О. (2019). Щодо концепції теоретичної моделі державної комплексної програми протидії злочинності. *Форум Права*, 56(3). 77–86. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.3526504>.

 Tytarenko, O. O. (2019). Shchodo kontseptsiiy teoretichnoyi modeli derzhavnoyi kompleksnoyi prohramy protydyi zlochynnosti [On the Concept of the Theoretical Model of the State Complex Crime Counteraction Program]. *Forum Prava*, 56(3). 77–86. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.3526504>.